

Jana Plachá

65392

SPSP, mgr., prez.

2004-12-14

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ

Rozvodová dramata

Vztahy mezi rozvádějící se manžely
a mezi nimi a dětmi

Úvod

Rozvod manželství je významnou změnou nejenom v životě samotných rozvádějících se manželů, ale také zásadní změnou v životě jejich dětí. Nebudeme se zde však zabývat tím, jaké negativní dopady má rozvod rodičů na psychiku či sociální rozvoj dítěte. Mnohé studie potvrdily vyšší výskyt různých patologických jevů ať z hlediska narušení psychického nebo sociálního vývoje dětí. Někteří autoři (viz níže) upozorňují, že není možné spokojit se pouze se zjištěním, že je rozvod rodičů spojen s vyšší mírou patologických projevů u jejich dětí, ale je nutné hledat příčiny těchto negativních dopadů rozvodu na děti. My předpokládáme, že jedním z faktorů procesu rozvodu, který významně ovlivňuje charakter a intenzitu negativních důsledků rozvodu pro děti, je vztah rozvádějících se rodičů k sobě navzájem a k dětem.

Naším cílem je rámcově poznat, jaký je postoj a jednání rozvádějících se rodičů k sobě navzájem a k dětem. Neusilujeme přitom o získání generalizovatelných poznatků. Jedná se spíše o předvýzkum, který nám poslouží k ověření zvolené metodologie výzkumu a k proniknutí do zvolené problematiky prostřednictvím několika kasuistik. Zvolili jsme tedy idiografický přístup. Metoda zkoumání je kvalitativního charakteru, neboť se snažíme o porozumění postojům a jednání zkoumaného vzorku. Využijeme přitom techniku obsahové analýzy dokumentů a techniku polo-strukturovaného rozhovoru. Analyzovat budeme spisovou dokumentaci Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) městského úřadu, neboť městský úřad se stává během rozvodu kolizním opatrovníkem dětí rozvádějících se manželů. Rozhovory povedeme se sociálními pracovníky SPOD.

Pokusíme se touto cestou získat vhled do strategií rozvádějících se rodičů, kterými budují svůj vztah k sobě navzájem i ke svým dětem. Je zřejmé, že celkově převládají mezi rozvádějícími se manželi vzájemné negativní postoje. Nicméně chceme blíže poznat jejich konkrétní podoby a především se zaměřit na behaviorální složku postoje – na to, jak se k sobě chovají, jaké využívají strategie při budování svého vzájemného vztahu a vztahu druhého manžela k dítěti.

Rodina a rozvod

Rozvod je z legislativního hlediska jedním ze způsobu ukončení manželství (druhou možností zakončení manželství je smrt jednoho z manželů). V západních společnostech je rozvod součástí legislativního systému manželského a rodinného života (Landis, 1970: 641). Relativně vysoké míry rozvodovosti poukazují na to, že se rozvod v naší společnosti stal běžnou záležitostí. Tato skutečnost souvisí se změnou významu manželství. Moderní manželství se stalo jinou institucí než jakou bylo v minulosti a společnost se stala tolerantnější k rozvodům, které sami o sobě již mají také jiný význam než měly dříve.

Možný (2002:172) popisuje kanonické právo, které u nás po staletí určovalo manželské a rodinné právo a které pojímalo manželství jako nerozlučitelné. Možný však upozorňuje, že i kanonické právo bylo obcházeno institucí *neplatnosti manželství a rozvodu od stolu a lože* (manželský svazek však po tomto rozvodu nadále trval, přestože manželé spolu nežili a byli zproštěni od „manželských povinností“). Nový sňatek umožňovala pouze *rozluka*, která představovala výjimečné řešení a měla právní dopady podobné jako dnešní rozvod jen s tím rozdílem, že katolík po rozvodu nemůže uzavřít nové manželství. (Možný, 2002:172-173)

Možný (2002: 173) popisuje sociální neudržitelnost rozvodu bez možnosti uzavřít nové manželství. V dynamické průmyslové společnosti rostl počet rozvrácených manželství a nemožnost uzavřít nový sňatek a legalizovat rodičovství v novém svazku bylo stále více problematické. Tento sociální tlak vedl k novelizaci manželského zákona v květnu 1919, která liberalizovala možnosti rozluky manželství. (Možný, 2002:173-175).

Současný zákon o rodině umožňuje rozvod, a to dokonce i v případě odporu druhého manžela, a uzavření nového sňatku. Podmínky rozvodu jsou přitom velmi liberální. Je nezbytné, aby byly před rozvodem manželství stanoveny výchova a výživa dětí pro dobu po rozvodu¹, ale poté již je manželství obvykle bez potíží rozvedeno. Podle Zákona o rodině soud může manželství rozvést v případech, kdy *„je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení*

¹ Podmínkou rozvodu manželství je pravomocné rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu nebo pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, kterou uzavřeli manželé. (Zákon o rodině, §25, §26 odst. 3)

manželského soužití, bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství“ (Zákon o rodině, §24 odst. 1). Nicméně soudy již nezjišťují vinu manželů na rozvratu a ve většině případů žádosti o rozvod vyhoví.

Nicméně v této práci nebudeme na rozvod nahlížet pouze jako na soudní rozhodnutí o ukončení manželství, ale jako na proces manželské a rodinné krize od okamžiku rozhodnutí jednoho z manželů, příp. obou manželů, ukončit manželství. Landis (1970: 647) upozorňuje, že pro většinu párů představuje rozvod dlouhou periodu od prvních úvah o rozvodu až k rozhodnutí soudu rozvést manželství. Landis (1970: 647) vnímá rozvod jako sociální proces, jako sérii zkušeností, prožitků začínajících třenic a vrcholící v emocionální netečnosti nebo v násilné nenávisti.

Walter (in Landis: 1970: 648) na základě své studie rozvádějících se párů publikované v roce 1951 pojmenoval několik stádií procesu rozvodu. První fáze představuje narušení milostného života páru a může vést až ke třenicím, kdy je zmíněna možnost rozvodu. V druhé fázi manžel nebo manželka řekne o potížích v manželství nějaké další osobě či osobám. Následně nastupuje fáze, kdy se manželé definitivně rozhodli pro rozchod, který poté vede k podání žádosti o rozvod. Samotný rozvod však neukončuje vztah rozvedených partnerů. Po rozvodu následuje významná perioda konfliktů, kdy oba ex-manželé čelí problémům s rekonstrukcí jejich životů v nové situaci a často nelehce emocionálně prožívají ztrátu partnera. Landis (1970: 649) modifikuje Waltrovu typologii fází rozvodu tak, aby lépe odpovídala nové situaci po 20 letech. Jednak Landis zdůrazňuje, že proces rozvodu může být zastaven a vztah se po určitých potížích může stát ještě lepším než byl před vznikem potíží, k čemuž může přispívat i možnost využití odborného manželského poradenství. Dále Landis uvádí, že k šoku či pocitu ztráty po rozvodu nemusí nutné dojít, a to mimo jiné díky tolerantnějšímu postoji společnosti k rozvodům.

Platí že čím déle manželství trvá, tím menší je pravděpodobnost jeho rozpadu. Landis uvádí, že častěji iniciují rozvod ženy, které jej více než muži využívají jako řešení manželských problémů.

Po rozvodu jsou muži obvykle v lepší ekonomické situaci, ovšem jejich nevýhodou je to, že je jim jen zřídkakdy svěřeno dítě do péče, často je jim umožněno vidět dítě jen málo často a proti své vůli se dítěti vzdalují (De Singly, 1999:115). Autor (De Singly, 1999:116) zde poukazuje na to, že příčinou křehčího pouta mezi otcem a dětmi je to, že se otec zpravidla méně angažoval do péče o dítě před rozvodem než matka (autor upozorňuje na souvislost s mužskou identitou) a také institucionální

upřednostňování matek soudem při rozhodování o svěřeni dětí do péče pro dobu po rozvodu. Zajímavým tvrzením De Singlyho (1999:117-18) je, že „Především muži ze středních vrstev chtějí udržet pouto ke svým dětem tím, že vše projednávají s jejich matkou, aby děti jejich rozchodem netrpěly. Tito muži jsou blíže požadavkům soudní instituce, protože chtějí „hladký“ rozvod, a proto oddělují rodičovství od manželství.“. Bylo by zajímavé empiricky ověřit platnost tohoto autorova tvrzení o rozvádějících se mužích středních vrstev.

Plant (In Landis, 1970: 658) uvádí, že v mnoha případech je z hlediska zájmů dítěte rozvod nejlepším možným řešením. Landis uvádí, že často rozvod není příčinou problémů dětí, ale naopak jejich řešením. Dítě podle Landis trpí mnohem dříve než dojde k soudnímu rozvodu manželství v důsledku konfliktů manželů, kdy je dítě často využíváno jako prostředek „boje“ mezi manželi. Landis dále uvádí, že se rodiče obvykle snaží ovlivnit dítě proti druhému z partnerů. Může se také stát, že rodič využívá dítě jako záminku k udržení manželství. V těchto situacích rodiče neberou ohled na pocity a zájmy dětí. Landis dochází k závěru, že rozvod sám závažně dítě nezraňuje. Dopady rozvodů na dítě závisí do značné míry na vztahu, který předcházal rozchodu a následně rozvodu manželství. Dále dopady rozvodu na dítě podle Landis závisí na jeho věku (rozvod je méně traumatický pro mladší děti) a na tom, jak děti vnímají vztah rodičů před rozvodem (děti, které vnímaly vztah rodičů jako šťastný nejvíce trpí). Významným faktorem je také tolerance k rozvodům ve společnosti. (Landis, 1970: 659-660)

Otázkou dopadů rozvodu na děti se zabývá také Allan. Autor (Allan, 2001: 262) uvádí, že mnohé výzkumy potvrdily, že při srovnání dětí ze stejného sociálního prostředí je u dětí rozvedených rodičů větší pravděpodobnost výskytu odlišného chování v dětství, ale i v dospělém životě. Allan uvádí výzkumy, které dokládají nižší úroveň vzdělání a sebedůvěry, vyšší míru psychických potíží a rannější sociální dospělost u dětí z rozvedených rodin.

Nicméně Allan (2001: 263), podobně jako Landis, zdůrazňuje, že dopady rozvodu na dítě závisí na formě rozchodu manželů, jejich vztahu a výchově dětí během procesu rozvodu, ale také na historickém a kulturním podtextu a v některých případech nemusí mít rozvod na děti žádné negativní dopady. Největší problém z hlediska zájmů dítěte spatřuje Allan v konfliktech v soužití rodičů a jejich zvládnutí či řešení před tím, než dojde k rozvodu. Významné je to, zda rodiče dítě zatahují do svých sporů či nikoliv. Forma zvládnutí vzájemného konfliktu a to, zda je do něj

zatahováno i dítě, je významnější než fakt samotné přítomnosti či absence konfliktů (Allan, 2001: 263-266).

V této práci se zaměříme na proces rozvodu právě z hlediska zvládnání a řešení konfliktu mezi rozvádějícími se manžely a jejich dopady na děti. Vztah manželů během rozvodu a po rozvodu budeme sledovat zejména na jednání manželů k sobě navzájem a k dětem.

Metodologie

Zvolili jsme idiografický přístup a zaměříme se na několik kasuistik rozvádějících se manželství s dětmi. Metodologie má kvalitativní charakter. Snažíme se o přiblížení a pochopení jednotlivých případů. Naším cílem není hledat obecné zákonitosti, ale rámcově poznat vybranou problematiku a otestovat zvolenou metodiku.

Vybrali jsme metodu obsahové analýzy spisové dokumentace SPOD. Sociální pracovníci SPOD zakládají každému dítěti (či dětem, jedná-li se o více sourozenců), jehož je městský úřad kolizním opatrovníkem, „sociální záznam“. Formálně je kolizním opatrovníkem dítěte během rozvodu rodičů městský úřad, ovšem reálně tuto funkci vykonávají sociální pracovníci SPOD. V sociálních záznamech se evidují veškerá soudní rozhodnutí týkající se rozvodu rodičů a péče o děti, záznamy z rozhovorů sociálních pracovníků s rodiči i dětmi, ať už u nich doma, ve škole nebo na SPOD, a různé dokumenty týkající se situace dětí. Do záznamů z rozhovorů s rodiči sociální pracovníci uvádějí především věcné informace týkající se vztahu rodičů a dětí a jejich soužití, rodičem popisované jednání vlastní i druhého manžela, atd., ale vyhýbají se vlastnímu hodnocení manželů a jejich jednání. Proto jsme metodu analýzy dokumentace doplnili krátkým polo-strukturovaným rozhovorem se sociální pracovníci, který měl spíše neformální charakter. V tomto rozhovoru jsme se ptali na následující široké, otevřené otázky:

1. Co říkáte na tohoto otce?
2. Co říkáte na tuto matku?
3. Jak jejich situace momentálně vypadá?

Záměrně jsme zvolili neformální rozhovor, abychom minimalizovali tendenci sociálních pracovníků hovořit o rodičích věcně či „neutrálně“ bez vlastního hodnocení jejich osobnosti či jednání (do této pozice je podle našeho názoru směřuje jejich role kolizního opatrovníka tak, jak je formována legislativním rámcem a především kulturou organizace na pracovištích SPOD). Ze stejného důvodu jsme rozhovor nenahrávali, ale pouze zpětně zapsali stručné odpovědi pracovníků.

Výzkumnou jednotkou i jednotkou šetření jsou rozvádějící se manželé, kteří mají společné potomky. Zajímají nás v období od podání žádosti o rozvod (která se kryje s počátkem evidence sociálního záznamu jejich dětí na SPOD) do doby po rozvodu, kdy jsou mezi nimi stále konflikty, které jsou sledovány pracovníci SPOD. Vybrali jsme si SPOD na Městském úřadě Šternberk, kde nám vedení i sociální pracovníce vyšly velmi ochotně vstříc. Výběr byl tedy záměrný. Z hlediska cílů tohoto šetření (neusilujeme o zobecnitelnost výsledků, ale jedná se o předvýzkum) není nutný náhodný výběr městského úřadu.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaký je postoj a jednání rodičů k sobě navzájem a k dětem během rozvodu?

Dílčí výzkumné otázky:

Jaký je postoj rozvádějících se rodičů k sobě navzájem?

Jaký je postoj rozvádějících se rodičů k dítěti/dětem?

Jaký je postoj rozvádějících se rodičů ke vztahu mezi dítětem/děťmi a druhým partnerem?

Jaké je jednání rozvádějících se rodičů k sobě navzájem?

Jaké je jednání rozvádějících se rodičů k dítěti/dětem?

Jaké je jednání rozvádějících se rodičů k druhému z manželů při styku s dítětem/děťmi?

Vycházíme z pojetí **postoje** jako tendence ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama, které se utvářejí v průběhu života a jsou relativně trvalé (Hartl, Hartlová, 2000: 442). Postoje jsou determinovány individuálními psychologickými rysy i sociálními determinantami (Geist, 2000: 187). Postoje jsou součástí osobnosti, předurčují chápání, myšlení a citění a jsou tvořeny třemi složkami, a to behaviorální, kognitivní a afektivní (Hartl, Hartlová, 2000: 442).

Kognitivní složka postoje představuje názory spojené s předmětem daného postoje. Může se jednat např. o hodnotící názory nebo o názory týkající se vhodné reakce na daný předmět. Afektivní (citová) složka se vztahuje k emocím spojeným s daným předmětem postoje a dodává postoji důrazný, podnětný nebo motivační charakter. My se zaměříme na behaviorální složku postoje, která představuje tendenci jednat určitým způsobem ve vztahu k danému předmětu postoje. (Krech, 1968: 169-172). Jednání rodičů je v záznamech SPOD, na rozdíl od kognitivní a citové složky postoje, poměrně podrobně zaznamenáváno.

Při analýze spisové dokumentace SPOD se tedy zaměříme na vyhledávání popisu jednání jednotlivých rodičů. Ostatním složkám postoje se budeme věnovat v menší míře, a to podle toho, nakolik budou v dokumentaci k dispozici data, ze kterých je bude možné odvodit.

Výsledky

Analyzovali jsme celkem čtyři kasuistiky, které představují čtyři rozvádějící se manželství s dětmi. V níže uvedených výsledcích jsou v zájmu zachování anonymity změněna jména a další identifikační údaje. Ponechán je pouze rok narození jakožto údaj o věku jednotlivých aktérů.

Kasuistika č.1

Manželé Bílí (matka narozená v roce 1967 a otec narozený v roce 1963) a jejich děti Dalimil narozený v roce 1986, Čestmír narozený v roce 1986, Karina narozená roku 1991 a Radmila narozená v roce 1995.

Návrh na rozvod podal otec. Otec navrhoval, aby byli děti svěřeny do jeho péče. Matka s rozvodem souhlasí, ale nesouhlasí s tím, aby byly děti svěřeny do péče otce. Oba manželé si našli jiného partnera ještě před soudním rozvodem manželství.

Manželé spolu vzájemně odmítají komunikovat. Otec odmítá platit výživné na děti a přispívat na domácnost, ve které s matkou bydlí, což tvrdí matka, děti

a potvrzuje to i šetření sociální pracovnice. Matce vadí, že si otec bere jídlo a hygienické prostředky, které ona nakoupila. Otec však tvrdí, že toto tvrzení matky není pravdivé.

Matka uvádí, že děti s otcem vycházejí dobře. Nicméně otec o děti nijak nepečoval a ani v současné době nepečuje, a to z hlediska výchovy i z hlediska materiální péče. Otec tvrdí, že si děti bere na víkendy k babičce (jeho matce), kde o děti sám pečuje. Matka potvrzuje, že děti s otcem tráví některé víkendy, ovšem tvrdí, že o děti pečuje babička nikoliv otec. Matka se domnívá, že i v případě svěřeni dětí do péče otci, by o děti nepečoval on, ale babička.

Otec se snaží prokázat (zejména u soudu), že matka není schopna pečovat o domácnost ani o děti a že on tohoto naopak schopen je. Otec se vyjadřuje tak, že on sám sice moc nevaří (umí jen jednoduchá jídla), ale matka také nevaří. Děti toto tvrzení během rozhovoru se sociální pracovnicí popřely – uvedly, že matka vaří, zatímco otec udělá jen polévku ze sáčku. Dále otec uvádí, že matka se již před jejich rozchodem nestarala o domácnost. Během soudního jednání o výchově a výživě nezletilých dětí pro dobu po rozvodu otec např. uvedl:

Před těmi 2 roky zhruba, kdy začala u nás manželská krize, se matka po dobu 4 měsíců v kuse loni vracela ve 2 až 3 hodiny ráno, neměla čas na děti a na domácnost. [...] Matka neuměla hospodařit s penězi a jak jsem již uvedl od poloviny roku 2002 jsem jí žádné peníze nepoukazoval, přímo jsem potřebné věci dětem kupoval sám.

Sociální pracovnice uvedla konkrétní příklady otcova jednání, kdy se snaží dokázat matčinu neschopnost starat se o děti a o domácnost. Otec např. v bytě fotografoval špinavé nádoby a tyto fotografie prezentoval u soudu.

Co se týče vztahu k dětem, otec chce, aby děti byly svěřeny do jeho péče. Matka s tímto nesouhlasí a domnívá se, že by se o děti nestaral (starala by se o ně babička). Otec se naopak snaží dokázat, že matka není schopna o děti pečovat. Sociální pracovnice na základě rozhovorů s rodiči i s dětmi a na základě terénního šetření rodinných a bytových poměrů rodičů, navrhuje svěřeni dětí do péče matky.

Nezájem ze strany matky uvádí pouze nejstarší, již zletilý, syn, který uvádí, že se o něj matka ani dříve nezajímala a ani v současné době se o něj nezajímá. Praní prádla a další péči mu podle jeho slov zajišťuje babička (matka otce). Špatný vztah má tento syn však i s otcem. S ostatními dětmi matka mluví o rodinné situaci a řekla

jim, ať se rozhodnou s kým chtějí zůstat a ony se rozhodly pro matku. Soud však dosud nerozhodl o výchově a výživě dětí pro dobu po rozvodu.

Kasuistika č.2

- Manželé Fialovi (otec narozený roku 1950, matka narozená roku 1959) a děti Diana narozená roku 1980 a Vilma narozená roku 1987.

Návrh na rozvod podala matka. Matka navrhuje, aby byly děti svěřeny do její péče. Otec s rozvodem i se svěřením dětí do péče matky souhlasí. Rodiče žili v době podání tohoto návrhu ve společné domácnosti. Po zamítnutí rozvodu manželství soudem matka přeorganizovala společné soužití na oddělené (každý žil v jedné místnosti). Později podal návrh na rozvod otec, protože s přes jeho snahu s ním matka nekomunikovala a oddělila jejich společné soužití v bytě. Manželství bylo rozvedeno.

Matka děti informovala o rodinné situaci a ony chtěly zůstat s ní, s čímž také souhlasil otec. Po rozvodu si děti bral často k sobě na návštěvu, kde o ně pečoval i se svojí přítelkyní. S matkou se na styku s dětmi dohodl bez potíží. Matka neměla námitky ani proti jeho přítelkyni. Později otce starší dcera přestala navštěvovat, ovšem z vlastní vůle, neboť víkendy trávila s přítelem.

Otec s matkou však nejsou schopni se dohodnout na výši výživného. Matka neustále poukazuje na zvýšené potřeby dětí a žádá navýšení výživného, jež má otec platit. Otec naopak poukazuje na dobrou ekonomickou situaci matky a na to, že on sám založil novou rodinu, a není tedy schopen platit vyšší výživné.

Kasuistika č.3

- Manželé Červení (otec narozený roku 1965 a matka narozená roku 1968) a jejich děti Ester narozená roku 1994 a Monika narozená roku 2002.

Návrh na rozvod manželství podala matka. Otec s rozvodem souhlasil. Matka navrhuje, aby soud svěřil děti jí, s čímž otec souhlasil. Otec se již před podáním

návrrhu na rozvod manželství ze společné domácnosti odstěhoval ke své přítelkyni. Matka vidí příčinu rozpadu manželství v otcově chování po pracovním povýšení a v jeho přítelkyni. Otec vidí příčinu rozpadu manželství v dlouhodobých neshodách s manželkou.

Matka také otci brání ve vstupu do jejich společného bytu, kde má stále trvalé bydliště. Podle slov matky otec buší a kope do dveří, vulgárně s ní mluví (i před dětmi) , vyhrožuje jí, že ji psychicky zničí a i fyzicky ji napadá. Podle slov otce s ním matka vulgárně mluví (i před dětmi), fyzicky jej napadla a vyhrožuje mu, že nikdy nedostane děti.

Před odstěhováním otce docházelo mezi ním a matkou k častým hádkám. Během hádky „matka budila děti, aby byly přítomny a sami si prý udělaly názor na otce“. Podle slov otce matka během hádky před dětmi pila z láhve tvrdý alkohol a to i přesto, že ještě kojila.

Otec souhlasí se svěřením dětí do péče matky, ovšem trvá na pravidelných návštěvách dětí. Matka otci ve styku s dětmi brání. Matka podle slov otce např. vyvěšuje pevnou linku a vypíná mobilní telefon, aby se s ní nemohl zkontaktovat a dohodnout si návštěvu dětí. Matka neumožňuje otci, aby dětem dal dárky. Když otec potká matku s dětmi na ulici odmítá mu je ukázat a zakazuje mu, aby si s nimi povídal.

Podle slov matky se otec dětem ani dříve nevěnoval. Nyní je chce jen vidět, ale nezajímá se o jejich potřeby. Podle slov matky otec vulgárně okřičel na starší dceru. O mladší dceru podle matky otec nemá zájem, což ji zraňuje. Podle slov otce matka hlavně starší dceru proti otci navádí a křičí na ni, proto pak říká, že s otcem nechce být. Když jsou děti u otce, chovají se k němu podle jeho slov velmi pěkně, ale když je odveze zpět domů, jsou jako vyměněné. Důvodem tohoto chování dětí je podle otce strach z matky. Matka tvrdí, že u otce děti nechtějí být kvůli jeho přítelkyni a proto, že pro ně nepřipravuje na víkend žádný program a ony se u něj pak nudí.

Podle vyjádření sociální pracovnice má otec o děti skutečný zájem a chová se k nim velmi pěkně, ale matka mu brání se s nimi stýkat. Matka není ochotna dohodnout se s ním na termínech návštěv dětí a neustále otce obviňuje z různého vydírání, napadení, apod. Podle sociální pracovnice má chování matky závažné negativní dopady na děti, které jsou velmi stresované. Pod vlivem matky děti odmítají scházet se s otcem. Sociální pracovnice v současné době zvažuje podání návrhu na svěření dětí do péče otce.

Kasuistika č.4

- Manželé Modří (otec narozený roku 1967 a matka narozená roku 1966) a jejich děti Marika narozená roku 1986 a Tadeáš narozený roku 1988.

Návrh na rozvod podal otec. Otec navrhoval, aby byly děti svěřeny do péče matky. Matka s návrhem na rozvod nesouhlasila. Otec se odstěhoval ke své přítelkyni. První návrh na rozvod soud zamítl. Ovšem na podruhé se již manželé rozvedli.

Matka s rozvodem nesouhlasila proto, že otec má pěkný vztah k dětem, děti k němu a chce, aby rodina byla pohromadě, a to i přesto, že otec bydlí u své přítelkyně. Děti otce a jeho přítelkyni pravidelně navštěvují a matka jim v tom nebrání. Naopak setkávání dětí s otcem schvaluje.

Matka s otcem spolu po rozvodu komunikují a dokáží se bez potíží dohodnout na styku s dětmi. Ovšem celou dobu po rozvodu se přou o výši výživného. Matka zdůrazňuje zvýšené potřeby dětí a chce výživné zvýšit, zatímco otec poukazuje na dobrou ekonomickou situaci matky a na to, že si pořídil novou rodinu, a chce proto výživné zachovat na stejné výši nebo snížit. V důsledku těchto sporů oba rodiče uvádějí, že spolu špatně vychází, protože se „s tm druhým nedá rozumně domluvit“.

Závěr

Vycházeli jsme z pojetí rozvodu jako sociálního procesu, který začíná rozpory mezi manžely a rozhodnutím o rozvodu a pokračuje k soudnímu rozvodu manželství, ale i určitou dobu po rozvodu manželství. Předpokládáme, že rozvod v některých případech nepředstavuje negativním dopad na děti, ale naopak řeší situaci, ve které děti strádali. Stejně jako někteří autoři (viz výše) se přikláníme k názoru, že pro děti nemá negativní dopady rozvod sám o sobě, ale soužití manželů před rozvodem a způsob zvládnání rozvodu manželi jako určitého konfliktu. Proto jsme se zaměřili na poznání postojů a jednání manželů během rozvodu k sobě navzájem a také k dětem

(a to jak z hlediska postoje rodiče k dětem, tak z hlediska postoje rodiče ke vztahu druhého rodiče a dětí).

Prostřednictvím kvalitativní analýzy spisové dokumentace Oddělení sociálně-právní ochrany dětí na Městském úřadě Šternberk jsme se zaměřili na čtyři kasuistiky. Naším cílem přitom bylo získat rámcový náhled do této problematiky a otestovat zvolenou metodiku.

Zjistili jsme, že ve dvou případech rodiče k sobě měli velmi intenzivní negativní postoj, který se projevoval tím, že se vzájemně považovali za neschopné postarat se o domácnost, vzájemně se velmi vulgárně uráželi, fyzicky napadali, atd. Ve dvou případech k sobě rodiče měli sice negativní postoj, ovšem ten byl spojen pouze s konfliktem ohledně výše výživného a rodiče jej řešili legitimními formami jednání bez vzájemného ať už slovního či fyzického napadání.

Všichni rodiče z našich kasuistik projevovali kladný postoj ke svým dětem a měli o ně zájem. Jednání jedné matky vůči dětem bychom však mohli interpretovat jako využívání dětí jako prostředku v „boji“ s otcem. Jeden otec formálně podával návrh na svěření dětí do jeho péče, ale fakticky o ně pečoval jen minimálně (neplatil výživné, nevěnoval se dětem, přestože žili ve společné domácnosti, a pouze děti bral na víkendy ke své matce, která zde však o ně pečovala více než on sám).

Co se týče postoje rodiče ke vztahu dětí s druhým rodičem, dokázali se bez potíží dohodnout na svěření dítěte do péče matky a na pravidelných návštěvách dětí u otce pouze dva páry. V jednom případě oba rodiče usilovali o svěření dítěte do své péče, ovšem otec se o dítě fakticky nestaral a matka se domnívala, že není schopen o děti pečovat. V jednom případě matka hrubě bránila otci ve styku s dětmi a u dětí pěstovala negativní postoj k otci.

Z hlediska konkrétních projevů jednání rodičů k sobě navzájem, jsme shledali u dvou párů legitimní řešení vzájemných konfliktů (bez urážek, napadání druhého partnera, naschválů, apod.). V jednom případě matka poukazovala na neschopnost manžela postarat se o domácnost a o děti (a to podle mínění sociální pracovníce oprávněně). Otec se pokoušel o totéž (i když zde bez podkladu v reálné situaci), ovšem odlišnou formou – např. prezentoval u soudu jím pořízené fotografie špinavého nádobí z jejich společné domácnosti, které měly doložit matčinu neschopnost postarat se o domácnost a potažmo o děti. V jednom případě můžeme jednání matky vůči otci považovat za agresivní – matka otci vulgárně nadávala, a to i před dětmi, fyzicky jej napadla, odmítala jej vpustit do společného bytu, atd. Matka

otce obviňovala z fyzického napadení (výsledek správného rozhodnutí nebyl v době výzkumu znám). Otec se snažil s matkou dohodnout, ovšem ona s ním odmítala komunikovat. V určitých vypjatých situacích otec zareagoval tak, že matce také vulgárně nadával nebo jí např. zabavil mobil, jehož účet platí, ale později jí jej opět vrátil.

Ve dvou případech oba rodiče pečují o své děti (matka je má ve své péči a otec je má pravidelně např. na víkendy a platí výživné) a nemají vůči sobě v tomto směru žádných výhrad. V jednom případě otec na děti neplatí výživné a nepečuje o ně, i když s nimi bydlí společně s matkou ve společné domácnosti, a pouze si je bere na víkendy k babičce, která zde o ně pečuje. V jednom případě matka děti „štve“ proti otci, křičí na ně, zakazuje jim styk s otcem a přijímání dárků od něj a vulgárně se před nimi vyjadřuje k osobě otce, což podle mínění sociální pracovníce děti velmi negativně ovlivňuje a u starší dcery to vedlo k projevům šikany ve škole.

K neutěšené situaci poměrů mezi rozvádějícími se rodiči, jejichž konflikty negativně dopadají na děti, můžeme dodat jeden údaj na dokreslení – sociální pracovníce, která pracuje na SPOD 1,5 roku se za dobu své praxe setkala pouze 2x s rodiči, kteří se bez potíží a tahanic dohodli na poměrech po rozvodu.

Bibliografie:

1. Ed. ALLAN, G. 2001. *The Sociology of the Family*. Oxford, UK, Malden, USA: Blackwell Publisher Inc.
2. De SINGLY, F. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
3. GEIST, B. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář.
4. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
5. Mc. KENRY, P. C., PRICE, S. J. 2000. *Families & Change: Coping With Stressful Events and Transitions*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
6. KRESCH, D., CRUTCHFIELD, R. S., BALLACHEY, E. L. 1968. *Človek v spoločnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
7. LANDIS, P. H. 1970. *Making the Most of Marriage*. New York: Meredith Corporation.
8. LEWIS, J. 2001. *The End of Marriage? Individualisation and Intimate Relations*. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Edgar.
9. MOŽNÝ, I. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON.
10. Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině